

Väljaandja:	Riigikogu
Akti liik:	seadus
Teksti liik:	terviktekst
Redaktsiooni jõustumise kp:	23.06.2010
Redaktsiooni kehtivuse lõpp:	31.12.2010
Avaldamismärge:	

Loomakaitseseadus¹

Vastu võetud 13.12.2000

[RT I 2001, 3, 4](#)

jõustunud vastavalt seaduse §-le 82.

Muudetud järgmiste aktidega

Vastuvõtmine	Avaldamine	Jõustumine
14.11.2001	RT I 2001, 93, 566	01.01.2002
terviktekst RT paberandjal	RT I 2002, 13, 78	
19.06.2002	RT I 2002, 61, 375	01.08.2002
19.06.2002	RT I 2002, 63, 387	01.09.2002
06.11.2002	RT I 2002, 96, 566	01.01.2003, osaliselt 1.05.2004
21.04.2004	RT I 2004, 38, 257	01.05.2004
21.04.2004	RT I 2004, 38, 258	10.05.2004
26.10.2005	RT I 2005, 61, 477	01.12.2005
20.04.2006	RT I 2006, 21, 162	01.06.2006
15.02.2007	RT I 2007, 23, 119	01.04.2007
15.02.2007	RT I 2007, 23, 119	01.09.2007
15.02.2007	RT I 2007, 23, 119	02.01.2008
20.11.2008	RT I 2008, 51, 284	01.01.2009
18.12.2008	RT I 2009, 3, 15	01.02.2009
14.05.2009	RT I 2009, 29, 174	19.06.2009
26.11.2009	RT I 2009, 62, 405	01.01.2010
22.04.2010	RT I 2010, 22, 108	01.01.2011 jõustub päeval, mis on kindlaks määratud Euroopa Liidu Nõukogu otsuses Eesti Vabariigi suhtes kehtestatud erandi kehtetuks tunnistamise kohta Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 140 lõikes 2 sätestatud alusel, Euroopa Nõukogu 13.07.2010. a otsus Nr 10889/10 ECOFIN 360 UEM 209/10 (ELT L 197, 28.07.2010, lk 24–26).
20.05.2010	RT I 2010, 29, 151	20.06.2010
03.06.2010	RT I 2010, 34, 183	23.06.2010

1. peatükk ÜLDSÄTTED

§ 1. Seaduse reguleerimisala

(1) Käesolev seadus reguleerib loomade kaitset inimese sellise tegevuse või tegevusetuse eest, mis ohustab või võib ohustada loomade tervist või heaolu.

(2) Vabalt looduses elavate loomade kaitset reguleeritakse lisaks käesolevale seadusele ka looduskaitseadusega.

(3) Loomade kaitset haiguste ja loomataudide eest reguleeritakse loomatauditõrje seadusega.

(4) Käesolevas seaduses ettenähtud haldusmenetlusele kohaldatakse haldusmenetluse seaduse sätteid, arvestades käesoleva seaduse erisusi.
[RT I 2004, 38, 258- jõust. 10.05.2004]

§ 2. Loom

(1) Loom käesoleva seaduse tähenduses on imetaja, lind, roomaja, kahepaikne, kala või selgrootu.

(2) Põllumajandusloom käesoleva seaduse tähenduses on loomsete saaduste tootmise eesmärgil peetav ja aretatav loom. Käesoleva seaduse tähenduses loetakse põllumajandusloomaks ka hobuslane.
[RT I 2008, 51, 284- jõust. 01.01.2009]

(3) Lemmikloom käesoleva seaduse tähenduses on inimese isiklikuks meelelahutuseks või seltsiks peetav või sellel eesmärgil pidamiseks mõeldud loom. Lemmiklooma kohta käivaid sätteid kohaldatakse ka eriülesannete täitmiseks treenitud loomale, keda kasutavad näiteks pimedad, politsei või päästeasutus.
[RT I 2010, 29, 151- jõust. 20.06.2010]

2. peatükk LOOMAPIDAMISNÕUDED

§ 3. Loomapidamine

(1) Käesoleva seaduse tähenduses on loomapidaja isik, kellele loom kuulub (loomaomanik) või kes tegeleb looma pidamisega rendi- või muu selletaolise suhte alusel loomaomanikuga.

(2) Loomapidaja peab loomale võimaldama vastavalt looma liigile ja eale:

- 1) kohases koguses sööta ja joogivett;
- 2) sobiva hoolduse;
- 3) sobiva mikrokliima ja ruumi või ehitise, mis rahuldab liigile iseloomulikke liikumisvajadust;
- 4) muu looma terviseks ja heaoluks vajaliku.

(3) Loomapidamisel on keelatud kasutada vahendeid või seadmeid, mis võivad looma vigastada.

(3¹) Põllumajanduslooma tervist ja heaolu tuleb kontrollida nii sagedasti, kui seda on vaja vältitavate kannatuste ärahoidmiseks.
[RT I 2008, 51, 284- jõust. 01.01.2009]

(3²) Sellise põllumajanduslooma tervist ja heaolu, kelle suhtes kohaldatakse intensiivset loomapidamist, tuleb kontrollida vähemalt üks kord päevas. Intensiivne loomapidamine käesoleva seaduse tähenduses on loomade pidamine sellise loomkoormusega, sellistes tingimustes või sellisel tootmistasemel, mille puhul looma tervis ja heaolu sõltuvad inimese sagedasest hooldusest.
[RT I 2008, 51, 284- jõust. 01.01.2009]

(3³) Intensiivses loomapidamises kasutatavaid tehnilisi seadmeid tuleb kontrollida vähemalt üks kord päevas ning avastatud viga tuleb parandada võimalikult kiiresti. Kui viga ei saa võimalikult kiiresti parandada, tuleb viivitamata rakendada looma tervist ja heaolu kaitsvaid ajutisi meetmeid.
[RT I 2008, 51, 284- jõust. 01.01.2009]

(3⁴) Intensiivses loomapidamises ei tohi teatud loomapidamise eesmärgil peetavate või teatud liiki või rühma kuuluvate loomade pidamiseks kasutatavas ruumis või ehitises peetavate loomade arv ületada suurimat loomkoormust. Suurimat loomkoormust võib ületada üksnes lubatud määral, kui loomade pidamiseks kasutatav ruum või ehitis vastab asjakohastele täiendavatele loomade heaolu ja tervist tagavatele nõuetele või kui riikliku järelevalve tulemuste kohaselt on loomapidaja loomapidamisnõuetele vastavuse tase eelnevalt olnud kõrge või loomapidaja rakendab omapoolseid abinõusid loomade heaolu ja tervise tagamiseks. Loomkoormuse ületamisest tuleb eelnevalt teavitada Veterinaar- ja Toiduametit. Loomapidaja peab pidama oma tegevuse üle arvestust.
[RT I 2010, 34, 183- jõust. 23.06.2010]

(4) Vabariigi Valitsus või tema volitatud minister kehtestab :

- 1) nõuded põllumajandusloomade pidamise ja selleks ettenähtud ruumi või ehitise kohta ;
- 2) [Kehtetu – RT I 2005, 61, 477- jõust. 01.12.2005]
- 3) [Kehtetu – RT I 2007, 23, 119- jõust. 01.04.2007]

(4¹) Käesoleva paragrahvi lõike 4 punktis 1 nimetatud nõuetes võib kehtestada ka suurima loomkoormuse, selle ületamise lubatud määra ning nõuded loomade pidamiseks kasutatavale ruumile, ehitisele või loomapidajale suurima loomkoormuse ületamise korral ning loomapidaja tegevuse üle peetava arvestuse kohta.
[RT I 2010, 34, 183- jõust. 23.06.2010]

(5) [Vabariigi Valitsus või tema volitatud minister](#) võib kehtestada käesoleva paragrahvi lõigetes 2 ja 3 sätestatud nõudeid täpsustavad loomapidamise eesmärgist või looma kuuluvusest teatud liiki või rühma tulenevad loomapidamisnõuded, sealhulgas nõuded loomapidamisruumi või -ehitise kohta.
[RT I 2007, 23, 119- jõust. 01.04.2007]

§ 3¹. Loomapidamisalased teadmised

(1) Loomapidajal peavad olema looma tervise ja heaolu tagamiseks vajalikud teadmised looma anatoomiast ja füsioloogiast, loomaliigile omastest käitumisharjumustest ning loomakaitsealustest.

(2) Tulenevalt loomapidamise eesmärgist või looma kuuluvusest teatud liiki või rühma peab looma pidamisega vahetult tegelev isik olema läbinud sellise looma nõuetekohase pidamise koolituse, kui käesoleva seaduse alusel on kehtestatud koolituse läbimise kohustus.

(3) Käesoleva paragrahvi lõikes 2 nimetatud koolituse läbimise kohta peab isikul olema tunnistus, mis tõendab, et isik võib vahetult tegeleda selles nimetatud eesmärgil peetava või selles nimetatud liiki või rühma kuuluva looma pidamisega.

(4) Loomapidamise eesmärgi, loomaliigi või rühma, mille puhul looma pidamisega vahetult tegelev isik peab olema läbinud käesoleva paragrahvi lõikes 2 nimetatud koolituse, ning loomapidamise eesmärgist või looma kuuluvusest teatud liiki või rühma tulenevad nõuded nimetatud koolituse kohta võib [kehtestada põllumajandusminister](#) .
[RT I 2010, 34, 183- jõust. 23.06.2010]

§ 4. Looma suhtes lubamatu tegu

(1) Looma suhtes lubamatu tegu on looma hukkamist, vigastamist või talle valu ja vältitavaid füüsilisi ja vaimseid kannatusi põhjustav tegu, nagu looma sundimine talle üle jõu käivatele pingutustele, loomavõitluse korraldamine, looma hülgamine või abitusse seisundisse jätmine, loomale kannatusi põhjustav aretustegevus ja muu sarnaste tagajärgedega tegu, mis ei ole tingitud looma ravimisest, muust veterinaarsest menetlusest ega hädaolukorrast, välja arvatud käesoleva seaduse § 10 lõikes 1 nimetatud juhud ja käesoleva seaduse nõuetele vastavad loomkatsed.

(2) Loomavõitlus käesoleva seaduse tähenduses on looma ja looma või inimese ja looma vaheline võitlus, mis korraldatakse ärilisel, meelelahutuslikul või muul eesmärgil ja mille tagajärjel loom võib hukkuda, saada vigastada või kannatada piina.

(3) Keelatud on looma sunni viisilise söötmine, välja arvatud meditsiinilise näidustuse puhul.
[RT I 2008, 51, 284- jõust. 01.01.2009]

§ 5. Hulkuvad loomad

(1) Loomatauditõrje seaduse § 12 lõigete 1 ja 2 tähenduses omanikuta või loomapidaja juurest lahti pääsenud (edaspidi *hulkuvad*) loomad tuleb kinni püüda ning tagastada omanikule või leida neile uus omanik.

(2) Kui hulkuva looma omanikku ei ole võimalik kindlaks teha ega leida talle uut omanikku, tuleb läbi viia looma eutanaasia käesoleva seaduse § -s 18 sätestatud korras. Loomaomaniku kindlakstegemise alguse ja eutanaasia läbiviimise vahel peab olema vähemalt kaks nädalat, mille jooksul tuleb tagada looma nõuetekohane pidamine ja vajaduse korral ravi.

(3) Hulkuvate loomade püüdmist, pidamist, hukkamist ja korjuste hävitamist korraldab kohaliku omavalitsuse üksus oma territooriumil.

(4) Hulkuvate loomade püüdmise, pidamise, nende omaniku kindlakstegemise ja hulkuvate loomade hukkamise [korra kehtestab Vabariigi Valitsus](#).
[RT I 2005, 61, 477- jõust. 01.12.2005]

2¹. peatükk LEMMIKLOOMADE KAITSE

[RT I 2007, 23, 119- jõust. 01.09.2007]

§ 5¹. Lemmiklooma tervis ja heaolu

(1) Lemmiklooma tervist ja heaolu tuleb kontrollida regulaarselt. Looma tervisele ja heaolule tuleb pöörata suuremat tähelepanu looma poegimise või paljunemise ajal, looma haiguse ajal ning juhul, kui lemmiklooma

pidamise keskkonnas toimuvad olulised muutused. Kui lemmiklooma tervise ja heaolu kontrollimisel leitakse kõrvalekalle tavapärasest käitumisest, tuleb viivitamata välja selgitada selle põhjus ning võtta meetmed lemmiklooma tervise ja heaolu parandamiseks. Haigestunud või vigastatud lemmikloom peab saama vajalikku ravi.

(2) Siseruumis võib lemmiklooma kinniseotuna pidada vaid lühikest aega ja looma heaolu tagamise kaalutlustel.

[RT I 2007, 23, 119- jõust. 01.09.2007]

§ 5². Lemmiklooma pidamise ruum või ehitis ning vahendid ja seadmed

(1) Lemmiklooma pidamise ruumis või ehitises peab loomal olema vastavalt liigiomastele käitumisharjumustele võimalus näha ja kuulda ruumis või ehitises ja selle ümbruses toimuvat ning võimalus suhelda.

(2) Lemmiklooma pidamise ruum või ehitis ning tema pidamiseks kasutatavad vahendid ja seadmed peavad olema loomale ohutud ja kergesti puhastatavad.

(3) Lemmiklooma söötmise ja jootmise vahendid ja seadmed peavad olema paigutatud ruumis või ehitises nii, et sööda ja joogivee saastumise risk oleks minimaalne.

(4) Lemmiklooma pidamise ruumis või ehitises peab olema loomaliigile sobiv sisustus. Kui lemmikloom ei saa liigiomaseid käitumisharjumusi, nagu kraapimine, kaevamine, närimine, peitumine, kümblemine, sukeldumine ja pesa ehitamine, järgida väljaspool ruumi või ehitist, peab seal olema selliseks tegevuseks sobivat materjali.

[RT I 2007, 23, 119- jõust. 01.09.2007]

3. peatükk LOODUSES VABALT ELAVATE LOOMADE KAITSE

§ 6. Looduses vabalt elavate loomade kaitse

Looduses vabalt elavate loomade kaitset ja kasutamist reguleerivad lisaks käesolevale seadusele ka looduskaitseseadus, jahiseadus ja kalapüügiseadus.

[RT I 2004, 38, 258- jõust. 10.05.2004]

§ 7. Loomade kaitse tööde teostamisel

(1) Looduses vabalt elavate loomade hukkumise vältimiseks on järelevalveametnikul õigus:

- 1) nõuda looduses vabalt elavaid loomi eemaletõrjuvate tehnoloogiliste võtete ja seadmete rakendamist põllutöödel;
- 2) nõuda tööde tehnoloogiliste skeemide muutmist, teavitades sellest tööde teostamiseks loa andnud isikut;
- 3) peatada mäe- ja metsatööd looduses vabalt elavate loomade sigimisperioodiks.

(2) Käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud tegevuse peatamise või kaitseabinõude rakendamise ettekirjutus jõustub selle kätteandmise või teatavakstegevise hetkest. Ettekirjutuse täitmise kulud kannab tööde tellija.

(3) Looduses vabalt elavate loomade juurdepääs neile ohtlikele ainetele ning ohtliku tooraine ja jäätmete käitlemisele peab olema välistatud.

4. peatükk LOOMADE RAVIMINE JA VETERINAARSED MENETLUSED

§ 8. Loomade ravimine

Looma ravimisel tuleb teda kaitsta välditavate kannatuste ja haigustesse nakatumise eest.

§ 9. Veterinaarsed menetlused

(1) Operatsioonid ja muud veterinaarsed menetlused, mis muudavad looma välimust ja mida ei tehta ravi eesmärgil, on keelatud. Koerte ja kasside kõrvu ja sabasid on lubatud lõigata üksnes juhul, kui selleks on meditsiiniline näidustus.

(2) Lubatud on sellised veterinaarsed menetlused nagu loomade kastreerimine, steriliseerimine, nudistamine, sõrgade ja kapijade lõikamine, loomade tätoveerimine ning mikrokiipimine, jahipidamisel kasutatavate linnu- ja urukoerte sabade lõikamine, põrsaste hammaste ja sabade lõikamine, pullidele ninarõnga panemine, tibude nokkade lõikamine ja väliaedikutes peetavate kultide kärssade rõngastamine. Põrsaste sabasid on lubatud lõigata üksnes juhul, kui see on veterinaararsti otsuse kohaselt nende tervise ja heaolu tagamiseks vältimatult vajalik. Keelatud on loomade kastreerimine pikaagest valu põhjustaval kudede nekroosi tekitaval viisil.

(3) Operatsioone ja muid veterinaarseid menetlusi, sealhulgas koerte ja kasside tätoveerimist ning loomade mikrokiipimist teeb veterinaararst . Lühiajalisi ja vähest valu tekitavaid lubatud menetlusi võib läbi viia ka vastava ettevalmistusega isik.

(4) Lubatud veterinaarsete menetluste loetelu, neid läbiviivad isikud, nõuded nende menetluste teostamise ning neid menetlusi teostava isiku ettevalmistuse kohta kehtestab Vabariigi Valitsus või tema volitatud minister .
[RT I 2005, 61, 477- jõust. 01.12.2005]

5. peatükk LOOMA KAITSE TAPMISEL JA HUKKAMISEL

[RT I 2005, 61, 477- jõust. 01.12.2005]

§ 10. Looma lubatud hukkamine

(1) Looma lubatud hukkamine on:

- 1) põllumajanduslooma tapmine või hukkamine;
- 2) ühepäevaste tibude ja haudejäätmets embrüote hukkamine;
- 3) põllumajanduslooma hädatapmine;
- 4) abitusse seisukorda sattunud looma hukkamine;
- 5) looma tapmine religioosel eesmärgil;
- 6) looma eutanaasia;
- 7) püütud kala tapmine;
- 8) uluki küttimine;
- 9) kahjurputukate ja -näriliste hävitamine;
- 10) loomatauditõrje seaduses ettenähtud loomade kontrolltapmine ja hukkamine loomataudi leviku tõkestamiseks;
- 11) looma hukkamine enesekaitseks.

(2) Looma lubatud hukkamise puhul tuleb valida hukkamisviis, mis põhjustab loomale võimalikult vähe füüsilisi ja vaimseid kannatusi.

(3) Looma võib hukata enesekaitseks, kui looma rünnak ohustab inimese elu või tervist ja rünnakut ei ole võimalik teisiti vältida või tõrjuda.

(4) Kaitsealuse looma lubatud hukkamist reguleerib looduskaitse seadus.
[RT I 2005, 61, 477- jõust. 01.12.2005]

§ 11. Põllumajandusloomade tapmise tingimused

(1) Põllumajanduslooma võib tappa üksnes selleks tunnustatud ettevõttes (edaspidi *tapamaja*). Mujal võib tappa:

- 1) karuslooma, küülikut, kala ja lindu;
- 2) põllumajanduslooma juhul, kui loomseid saadusi kasutatakse oma tarbeks;
- 3) põllumajanduslooma loomatauditõrje seaduses ettenähtud juhtudel.

(2) Põllumajanduslooma tapamajja vedamisel, peale- ja mahalaadimisel, tapaeelsel pidamisel ja kohtlemisel tapamajas, uimastamisel ning tapmisel tuleb vältida talle valu ja kannatuste põhjustamist, mis ei ole hädavajalikud.

[RT I 2005, 61, 477- jõust. 01.12.2005]

§ 12. Põllumajandusloomade tapaeelne pidamine tapamajas

(1) Põllumajandusloomad tuleb kohe pärast tapamajja saabumist suunata tapmisele või paigutada tapaeelseks pidamiseks ettenähtud ruumi või ehitisse, mis tagab nende kaitse kahjulike ilmastiku- ja muude mõjude eest.

(2) Kui põllumajandusloomad on olnud niiske ilmaga kõrge temperatuuri käes, tuleb neid sobival viisil jahutada.

(3) Põllumajandusloomi, kes võivad üksteist vigastada liigi, soo, vanuse, päritolu või muude asjaolude tõttu, tuleb hoida eraldi.

(4) Põllumajandusloomade tapaeelne pidamine tapamajas peab olema nõuetekohane, sealhulgas peab olema tagatud veterinaarne järelevalve.

(5) Nõuded põllumajanduslooma tapaeelse pidamise ja kohtlemise kohta kehtestab Vabariigi Valitsus või tema volitatud minister .

§ 13. Põllumajanduslooma tapmine ja hukkamine

- (1) Põllumajandusloom tuleb enne tapmist uimastada.
- (2) Vajaduse korral tuleb looma liikumist enne uimastamist piirata.
- (3) Uimastamine käesoleva seaduse tähenduses on tegevus, mis põhjustab loomal võimalikult kiire teadvusetuse, mis kestab kuni surmani, võimalikult vähe kannatusi ja valu põhjustaval viisil.
- (4) Tapmise järel on põllumajanduslooma edasine käitlemine keelatud seni, kuni ollakse veendunud looma surmas.
- (5) Põllumajandusloom tuleb uimastada ja tappa või hukata vahendiga, mis on selle loomaliigi jaoks lubatud ja töökorras. Põllumajanduslooma uimastab ja tapab või hukkab veterinaararst või vastava koolituse läbinud isik.
- (6) Nõuded põllumajanduslooma uimastamise, tapmise ja hukkamise ning neid teostavate isikute koolituse kohta, lubatud uimastamis-, tapmis- ja hukkamisvahendid ning lubatud uimastamis-, tapmis- ja hukkamismeetodid loomaliikide kaupa kehtestab Vabariigi Valitsus või tema volitatud minister .
[RT I 2005, 61, 477- jõust. 01.12.2005]

§ 14. Ühepäevaste tibude ja haudejäätmes embrüote hukkamine

- (1) Ühepäevaseid tibusid ja haudejäätmes embrüoid võib hukata väljaspool tapamaja. Ühepäevaste tibude hukkamiseks on lubatud järgmised meetodid:
  - 1) hukkamine kohase silmapilkset surma põhjustava mehaanilise seadmega;
  - 2) hukkamine CO₂ manustamise teel.
- (2) Haudejäätmes embrüod tuleb hukata kohase silmapilkset surma põhjustava mehaanilise seadmega.
- (3) Ühepäevaste tibude ja haudejäätmes embrüote hukkamise korra kehtestab põllumajandusminister .
[RT I 2005, 61, 477- jõust. 01.12.2005]

§ 15. Põllumajanduslooma hädatapmine

- (1) Hädatapmine käesoleva seaduse tähenduses on põllumajanduslooma tapmine halastusest või majandusliku kahju vältimise eesmärgil, kui tema ravimine ja ellujätmine põhjustaks põllumajanduslooma kestvaid kannatusi.
- (2) Hädatapmine tuleb teha vähimate füüsiliste ja vaimsete kannatustega nii tapetavale põllumajandusloomale kui ka teisele hädatapmise kohas viibivale põllumajandusloomale.
[RT I 2008, 51, 284- jõust. 01.01.2009]
- (3) Haiged, nõrgad või vigastatud põllumajandusloomad tuleb hädatappa kohe. Liikumisvõimetud põllumajandusloomad tuleb hädatappa kohas, kus nad on, või vedada tapmiskohta, kui see ei põhjusta neile kannatusi.

§ 16. Abitusse seisukorda sattunud looma hukkamine

Õnnetusjuhtumi või hädaolukorra tõttu abitusse seisukorda sattunud looma võib hukata, kui ellujäämine tekitaks talle kestvaid kannatusi või kui tema liigiomane eluviis või loodusesse tagasiviimine osutub võimatuks.
[RT I 2005, 61, 477- jõust. 01.12.2005]

§ 17. Looma tapmine religioosel eesmärgil

- (1) Looma võib religioosel eesmärgil tappa väljaspool tapamaja. Looma religioosel eesmärgil tapmise juures peab viibima järelevalveametnik.
- (2) Looma religioosel eesmärgil tapmise korraldamise ja läbiviimise korra kehtestab Vabariigi Valitsus .

§ 18. Eutanaasia

- (1) Eutanaasia on looma hukkamine looma omaniku algatusel või kaastundest, kui ellujäämine tekitaks loomale kestvaid kannatusi või kui tema liigiomane eluviis osutub võimatuks.
- (2) Looma eutanaasia viib läbi veterinaararst.
- (3) Eutanaasia tuleb läbi viia sõltuvalt olukorrast vähimate füüsiliste ja vaimsete kannatustega.
- (4) Eutanaasiameetod peab põhjustama loomal viivitamatult teadvusetuse ja surma või viima ta sügavast üldanesteesiast kindla surmani. Veterinaararst peab tuvastama enda hukatud looma surma.

(5) Keelatud on looma lüüa lüüa lüüa, uputamine, mürgiste ainete või ravimite kasutamine, mille annustamise ja manustamise määr ei pruugi põhjustada käesoleva paragrahvi lõikes 4 mainitud mõju, ja hukkamine elektriga, kui sellega ei kaasne silmapilkne teadvuse kadu.

§ 19. Looma hukkamise alaealise juuresolekul

Looma hukkamise alaealise juuresolekul on keelatud, välja arvatud:

- 1) kahjurputukate ja -näriiliste hävitamine;
- 2) kalapüük;
- 3) abitusse seisukorda sattunud looma hukkamise;
- 4) seoses õppetöö ülesandega kutseshariduse omandamisel ning juhendaja juuresolekul ja vastutusel.

6. peatükk LOOMADE KAITSE VEDAMISEL

§ 20. Loomade vedamine

(1) Loomade vedamisel tuleb järgida nõukogu määruses (EÜ) nr 1/2005, mis käsitleb loomade kaitset vedamise ja sellega seonduvate toimingute ajal ning millega muudetakse direktiive 64/432/EMÜ ja 93/119/EÜ ning määrust (EÜ) nr 1255/97 (ELT L 3, 05.01.2005, lk 1–44), sätestatud nõudeid.

(2) Kontrollpunktid peavad vastama nõukogu määruses (EÜ) nr 1255/97 ühenduse kriteeriumide kohta kontrollpunktidele ja direktiivi 91/628/EMÜ lisas osutatud teekonnaplaanide muutmise kohta (EÜT L 174, 02.07.1997, lk 1–6) sätestatud nõuetele.

(3) Pädevaks asutuseks nõukogu määruse (EÜ) nr 1/2005 artikli 2 punkti f ja nõukogu määruse (EÜ) nr 1255/97 tähenduses on Veterinaar- ja Toiduamet.
[RT I 2007, 23, 119- jõust. 01.04.2007]

§ 21–24. [Kehtetud – RT I 2007, 23, 119- jõust. 01.04.2007]

7. peatükk LOOMADE VÕISTLUSED, AVALIK NÄITAMINE JA MÜÜK

§ 25. Loomade võistlused

[RT I 2004, 38, 257- jõust. 01.05.2004]

(1) Loomade võistlusi (edaspidi *võistlus*) tuleb korraldada kooskõlas loomatauditõrje seadusega.

(2) Võistlustel osalevatele või sel eesmärgil treenitavatele loomadele on keelatud manustada igasuguseid looma võimeid mõjutavaid või mõjutada võivaid aineid.

(3) [Kehtetu – RT I 2004, 38, 257- jõust. 01.05.2004]

§ 26. Nõuded võistluste korraldamise kohta

[RT I 2004, 38, 257- jõust. 01.05.2004]

(1) Võistlustel peab olema kohal tegevusluba omav veterinaararst.

(2) Võistluste veterinaararst peab:

- 1) jälgima loomakaitseõuete täitmist võistluse kestel;
- 2) kontrollima looma võistluskõlblikkust;
- 3) kontrollima võistlustel kasutatava varustuse ja abivahendite sobivust;
- 4) andma loomale esmaabi ja määrama vajaduse korral edasise ravi;
- 5) otsustama hädaseisundis looma hukkamise;
- 6) ebasoodsate ilmastikutingimuste korral tegema võistluse korraldajale ettepaneku võistluste ärajätmiseks.

(3) [Kehtetu – RT I 2004, 38, 257- jõust. 01.05.2004]

§ 27. Loomade avalik näitamine

(1) Loomi on lubatud avalikult näidata loomaaias, samuti loomanäitusel, -võistlusel, -laadal, -oksjonil või loomade kokkutoomisega seotud muul avalikul üritusel vastavalt loomatauditõrje seadusele.

[RT I 2010, 34, 183- jõust. 23.06.2010]

(2) Tehistingimustes kasvatatud kalu ja loomadega kaupleva isiku loomi võib avalikult näidata ärilisel eesmärgil, kui on tagatud loomade heaolu ja on täidetud nende pidamise nõuded. Eelnimetatud tingimustel võib akvaariumikalude demonstreerida ka ruumide sisekujunduses.

[RT I 2007, 23, 119- jõust. 01.04.2007]

(3) Loomanäitusel, -võistlusel, -laadal, -oksjonil või loomade kokkutoomisega seotud muul avalikul üritusel on lubatud kasutada ainult tehistingimustes sündinud loomi.

[RT I 2010, 34, 183- jõust. 23.06.2010]

(4) Looma on keelatud kasutada loomanäitusel, -võistlusel, -laadal, -oksjonil või loomade kokkutoomisega seotud muul avalikul üritusel, kui sellega võib kaasneda talle valu, kannatuste või vigastuste põhjustamine, samuti on keelatud looma treenida viisil, mis põhjustab talle valu, kannatusi või vigastusi.

[RT I 2010, 34, 183- jõust. 23.06.2010]

(5) Näitusel on keelatud avalikult näidata Eestis alaliselt elavale isikule või Eestis asuvalle juriidilisele isikule kuuluvat Eestis sündinud koera, kelle kõrvu ja saba on lõigatud ilma meditsiinilise näidustusega. Näitusel võib avalikult näidata lõigatud sabaga koera, kelle saba lõikamine on lubatud käesoleva seaduse § 9 lõike 2 alusel.

§ 28. Loomaaed

(1) Loomaaed on koht, kus loomi alaliselt peetakse avalikuks näitamiseks seitse või enam päeva aastas.

(2) Loomaaed peab olema planeeritud ja ehitatud selliselt, et oleks tagatud loomade tervis ja heaolu ning välditud loomade põgenemine.

(3) Loomaaia planeering ja ehitised peavad vastama Vabariigi Valitsuse kehtestatud nõuetele.

(4) Loomade avalikul näitamisel loomaaias peab nende tervis ja heaolu olema tagatud nõuetekohase pidamisega. Loomaaias uuritakse loomi, teavitatakse avalikkust näidatavate loomade liikidest ja nende looduslikest elupaikadest, samuti levitatakse loomakaitsealast teavet.

§ 29. Loomaaia tegevusluba

(1) Loomaaia pidamiseks peab isikul olema tegevusluba.

(2) Loomaaia tegevusloa väljastab Keskkonnaamet.

[RT I 2009, 3, 15- jõust. 01.02.2009]

(3) Otsus loa andmise või loa andmisest keeldumise kohta tehakse loataotluse saamisest arvates 60 kalendripäeva jooksul. Tegevusluba antakse määramata ajaks.

(4) Tegevusloa taotleja peab tegevusloa taotlemisel näitama, et tal on kohaliku omavalitsuse üksuse tegutsemisluba, loomaaia projekt vastab loomaaia planeeringule esitatavatele nõuetele, et tal on loomaaias töötamiseks sobiva erialase ettevalmistusega töötajad ning piisavad rahalised vahendid loomaaia ehitamiseks ja käesoleva seaduse § 28 lõikes 4 nimetatud ülesannete täitmiseks. Tegevusloa andjal on õigus tegevusloa taotlemisel esitatud andmeid kontrollida.

(5) Loomaaia tegevusloa taotlus tuleb esitada enne loomaaia külastajatele avamist. Loomaaia tegevusloa taotlemisel esitatavate dokumentide loetelu, taotluse menetluskorra ja tegevusloa väljastamise korra [kehtestab Vabariigi Valitsus](#).

§ 30. Loomaaia tegevusloa väljastamisest keeldumine

Loomaaia tegevusloa väljastaja võib keelduda tegevusloa väljastamisest, kui:

- 1) ei ole täidetud käesoleva seaduse § 29 lõikes 4 sätestatud nõuded;
- 2) taotleja on tegevusloa taotlemisel esitanud tegelikkusele mittevastavaid andmeid.

§ 31. Loomaaia tegevusloa peatamine

(1) Loomaaia tegevusloa väljastaja võib väljastatud tegevusloa peatada, kui loomaaia pidaja ei ole teinud talle järelevalve käigus tehtud ettekirjutuses nimetatud vajalikke toiminguid õiguserikkumise lõpetamiseks ja edasiste õiguserikkumiste ärahoidmiseks täitmiseks määratud tähtaja jooksul. Tegevusluba on õigus peatada kuni tegevusloa peatamise tinginud puuduste kõrvaldamiseni.

(2) Ajal, mil tegevusluba on peatatud, on loomade avalik näitamine keelatud.

§ 32. Nõuded loomaaia tegevuse lõpetamise kohta

(1) Loomaaia tegevuse lõpetamisel peab tegevusloa omanik tagama loomade tervise ja heaolu, korraldama seal peetavate loomade edasise elu või eutanaasia.

(2) Järelevalveasutus peab jälgima, et loomaia tegevuse lõpetamisel oleks tagatud käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatu nõuetekohane täitmine. Vajaduse korral peab käesoleva paragrahvi lõike 1 täitmise korraldama järelevalveasutus. Sel juhul on järelevalveasutusel õigus nõuda peatatud tegevusloa omanikult tehtud toimingutega kaasnevate mõistlike kulutuste hüvitamist.

§ 33. Tehingud loomadega

(1) Looma müük või muul viisil tasu eest või tasuta üleandmine alla 16 aasta vanusele isikule on lubatud ainult tema vanema või seadusliku esindaja nõusolekul, kui seadusega ei ole sätestatud teisiti.

(2) Loom ei või olla loterii, õnnemängu ega muu sarnase ürituse võiduks.

§ 33¹. Lemmikloomade pidamine kaupluses

(1) Kaupluses müügiks pakutavat lemmiklooma on keelatud pidada kaupluse vaateaknal.

(2) Kaupluses müügiks pakutavale lemmikloomale tuleb tagada tema normaalseks elutegevuseks vajalik piisavalt rahulik ja vaikne keskkond. Kaupluses tuleb välistada müügiks pakutava lemmiklooma ja kaupluse külastaja vaheline füüsiline kontakt ilma kaupluse töötaja järelevalveta.

(3) Kaupluses müügiks pakutava lemmiklooma puur, terraarium ja akvaarium peavad olema samas ruumis müüdavatest lemmikloomatarvetest ja loomasöödast eraldatud vaheseina või muu eraldamist võimaldava vahendiga.

[RT I 2007, 23, 119- jõust. 01.09.2007]

8. peatükk KATSELOOMADE KAITSE

[RT I 2001, 93, 566- jõust. 01.01.2002]

§ 34. Loomkatse

(1) Loomkatse käesoleva seaduse tähenduses on katselooma kasutamine lubatud teaduslikul eesmärgil, mis võib põhjustada loomale valu, kannatusi või vigastusi, kaasa arvatud tegevus, mis kavatselt või tõenäoliselt lõpeb looma sünni, koorumise või surmaga sellistes tingimustes.

(2) Katselooma kasutamine lubatud teaduslikul eesmärgil koos valutustamisega on samuti loomkatse.

(3) Loomkatse ei ole looma tapmine, hukkamine või märgistamine käesolevas seaduses sätestatud lubatud vahendiga ja meetodil.

(4) Loomkatse algab katselooma ettevalmistamisega ja lõpeb katselooma ellujätmise või eutanaasiaga pärast katse eesmärgil teostatud jälgimiste lõppu.

§ 35. Loomkatse läbiviimise lubatud eesmärgid

Loomkatse läbiviimise lubatud teaduslik eesmärk on:

1) inimestel, loomadelt või taimedel esinevate haiguste, tervisehäirete või nende mõju ennetamine, diagnoosimine või ravimine, kaasa arvatud ravimite, toiduainete ning muude ainete ja toodete arendamine, tootmine ning nende kvaliteedi, tõhususe ja ohutuse kontroll;

2) inimeste, loomade või taimede füsioloogiliste seisundite tuvastamine, hindamine, reguleerimine või muutmine;

3) looduse kaitsmine inimeste või loomade heaolu või tervise huvides;

4) haridus ja koolitus, välja arvatud üldhariduse andmisel ja üldainete õpetamisel;

5) kohtulik uurimine.

§ 36. Piirangud loomkatsete läbiviimisel

(1) Loomkatsete läbiviimine käesoleva seaduse §-s 35 loetletud lubatud eesmärgil on keelatud, kui selle eesmärgi võib saavutada muu teaduslikult põhjendatud kasutatava meetodi abil, mis ei näe ette katselooma kasutamist.

[RT I 2008, 51, 284- jõust. 01.01.2009]

(1¹) Keelatud on loomkatsete läbiviimine relvade ja laskemoona täiustamise ning tubakatoodete arendamise eesmärgil.

[RT I 2008, 51, 284- jõust. 01.01.2009]

(2) Keelatud on loomkatsete läbiviimine terviseohutusnõuetele vastavuse tõendamiseks kosmeetikatoodete osas, mis:

1) lastakse turule ja tehakse kättesaadavaks lõpptarbijale;
2) on kosmeetikatoote katseeksplar või kavand, mida ei ole partiina toodetud, kuid mille järgi toode valmistatakse või arendatakse lõplikult välja.

(3) Keelatud on loomkatsete läbiviimine kosmeetikatoodete koostisainete või nende kombinatsioonide terviseohutusnõuetele vastavuse tõendamiseks alates kuupäevast, millal need katsed peavad olema asendatud vähemalt ühe komisjoni määruses (EÜ) nr 440/2008, millega kehtestatakse katsemeetodid vastavalt Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusele (EÜ) nr 1907/2006, mis käsitleb kemikaalide registreerimist, hindamist, autoriseerimist ja piiramist (REACH) (ELT L 142, 31.05.2008, lk 1–739), või nõukogu direktiivi 76/768/EMÜ liikmesriikides kosmeetikatoodete kohta vastuvõetud õigusaktide ühtlustamise kohta (EÜT L 262, 27.09.1976, lk 169–200) IX lisas loetletud valideeritud meetodiga.

[RT I 2010, 34, 183- jõust. 23.06.2010]

(4) Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EÜ) nr 1907/2006, mis käsitleb kemikaalide registreerimist, hindamist, autoriseerimist ja piiramist (REACH) ja millega asutatakse Euroopa Kemikaaliamet ning muudetakse direktiivi 1999/45/EÜ ja tunnistatakse kehtetuks nõukogu määrus (EMÜ) nr 793/93, komisjoni määrus (EÜ) nr 1488/94 ning samuti nõukogu direktiiv 76/769/EMÜ ja komisjoni direktiivid 91/155/EMÜ, 93/67/EMÜ, 93/105/EÜ ja 2000/21/EÜ (ELT L 396, 30.12.2006, lk 1–850), või biotsiidiseadusega sätestatud toimikutes nõutud andmete saamise eesmärgil tohib loomkatseid teha kas Euroopa Kemikaaliameti otsuse või Terviseameti nõusoleku korral.

[RT I 2010, 34, 183- jõust. 23.06.2010]

§ 37. Ohustatud liikidesse kuuluvate loomade kasutamine loomkatsetes

Kaitsealuste loomaliikide ning EL Nõukogu määruse nr 338/97 lisades A–D nimetatud loomaliikide isendite kasutamine loomkatsetes on lubatud, kui katse on kooskõlas looduskaitseseadusega (RT I 2004, 38, 258) ja katse eesmärgiks on:

1) vastava loomaliigi säilimisele suunatud uurimustöö;
2) biomeditsiini arendamine, kusjuures vastav loomaliik sobib ainsana katse eesmärgi saavutamiseks.

[RT I 2004, 38, 258- jõust. 10.05.2004]

§ 38. Katseloom

(1) Katseloom on lubatud teaduslikel eesmärkidel läbiviidavates loomkatsetes kasutatav selgroogne loom. Katseloomaks on ka looma vabalt elav ja/või paljunev larvaalne arenguvorm.

(2) Katseloom, välja arvatud põllumajandusloom, peab olema sündinud ja kasvatatud katseloomade kasvatamiseks tunnustatud ettevõttes. Loomkatsetes kasutatav põllumajandusloom peab olema kasvatatud tunnustatud või registreeritud loomakasvatushoones ja -rajatises või põllumajanduslooma pidamiseks piiritletud alal.

(2¹) Katseloomana on keelatud kasutada looduses vabalt elavat looma, välja arvatud juhul, kui loomkatse eesmärgi saavutamiseks ei piisa loomkatsetes muu katselooma kasutamisest.

[RT I 2008, 51, 284- jõust. 01.01.2009]

(3) Katseloomi võib müüa või muul viisil tasu eest või tasuta loomkatsete läbiviijale üle anda ettevõtte, mis on katseloomadega varustamiseks tunnustatud.

§ 39. Katseloomade kasvatamine

(1) Tegutsemiseks katseloomade kasvatamise tegevusalal peab ettevõtja enne tegevuse alustamist taotlema ettevõtte tunnustamist katseloomade kasvatamiseks.

(2) Katseloomade kasvatamise ettevõtteid tunnustab Veterinaar- ja Toiduamet.

(3) Katseloomade kasvatamise ettevõttele esitatavad nõuded ja tunnustamise korra kehtestab Vabariigi Valitsus.

§ 40. Katseloomadega varustamine

(1) Tegutsemiseks katseloomadega varustamise tegevusalal peab ettevõtja enne tegevuse alustamist taotlema ettevõtte tunnustamist katseloomadega varustamiseks.

(2) Katseloomadega varustamise ettevõtteid tunnustab Veterinaar- ja Toiduamet.

(3) Katseloomadega varustamise ettevõttele esitatavad nõuded ja tunnustamise korra kehtestab Vabariigi Valitsus.

§ 41. Katseloomade kasutusettevõte

(1) Loomkatse võib läbi viia Veterinaar- ja Toiduameti poolt tunnustatud ettevõttes (edaspidi *katseloomade kasutusettevõte*).

(2) [Katseloomade kasutusettevõttele esitatavad nõuded ja tunnustamise korra kehtestab Vabariigi Valitsus](#).

(3) Teaduslikult põhjendatud eesmärgil võib loomkatse läbi viia loomakasvatushoones, -rajatises, looma pidamiseks piiritletud alal või loomaaias, mis ei ole tunnustatud katseloomade kasutusettevõtteks.
[RT I 2008, 51, 284- jõust. 01.01.2009]

§ 42. Katseloomade pidamine

Katseloomale tuleb võimaldada tema tervisele ja heaolule sobiv majutus, mikrokliima, sööt, vesi, hooldus ja vähim vajalik liikumisvabadus.

§ 43. Loomkatse läbiviimise kord

(1) Loomkatseid võib läbi viia vastava loomkatse läbiviimise luba omav isik loal märgitud tingimustel.

(1¹) Loomkatse meetodi valimise korral eelistatakse meetodit, mille rakendamisel kasutatakse kõige vähem loomi ja põhjustatakse neile kõige vähem valu, kannatusi, stressi või püsivaid kahjustusi ning mis annab rahuldava tulemuse.
[RT I 2008, 51, 284- jõust. 01.01.2009]

(2) Loomkatse tuleb läbi viia üldise või kohaliku anesteesia või analgeesia mõju all või muul valu, kannatusi ja vigastusi vähendaval meetodil.

(3) Käesoleva paragrahvi lõikes 2 sätestatud ei kohaldata, kui:

1) katsega põhjustatud valu või kannatus on väiksem looma heaolu kahjustamisest anesteesia või analgeesia läbi või
2) anesteesia või analgeesia ei sobi katse eesmärgiga.

(4) Katselooma võib katsetes, millega kaasnevad valu, stress või kannatused, kasutada ainult üks kord. Katse lõppedes peab tegevusluba omav veterinaararst otsustama looma ellujätmise või eutanaasia. Looma võib ellu jätta ainult siis, kui see ei põhjusta talle valu ega kannatusi.

§ 44. Loomkatse dokumentatsioon

(1) Loomkatse tuleb protokollida.

(2) Loomkatse protokollis peavad kajastuma loomkatse kohta olulised andmed, nagu loomkatse läbiviimise aeg, loomkatse läbiviija, kaasatud isikud, kasutatud loomade arv, loomkatse käik ja loomkatse lõppemise aeg. [Loomkatse protokollil vormi kehtestab Vabariigi Valitsus](#).

(3) Loomkatse läbiviija peab pidama katseloomade pidevat arvestust kas paber kandjal või elektroonilisel kujul.

(4) Arvestusest peab nähtuma katseloomade arv, nendega teostatud katsed, katse läbiviijad ja katselooma saatus pärast loomkatse lõppu.

(5) Loomkatse läbiviija peab protokolle ja arvestust säilitama loomkatse lõppemisest arvates kolm aastat.

§ 45. Loomkatse läbiviimise luba ja loa andja

(1) Loomkatse läbiviimiseks peab isikul olema luba. Loomkatse läbiviimise loale (edaspidi *luba*) märgitakse loomkatse läbiviimise tingimused, nagu loomkatse läbiviija nimi ja aadress, katseloomade liik ja arv, loomkatse läbiviimise aeg ja koht ning loomkatse rakendatavad menetlused.

(2) Loa saamiseks peab isikul olema vähemalt magistrikraad või sellele vastav kvalifikatsioon veterinaarmeditsiini, meditsiini, bioloogia või muul sobival alal. Loa saamiseks peab isik olema läbinud asjakohase katseloomade kasutamise koolituse või kaasama loomkatse läbiviimisse kirjeldatud koolituse läbinud muu isiku.
[RT I 2010, 34, 183- jõust. 23.06.2010]

(3) Loa annab põllumajandusministri moodustatud komisjon (edaspidi *loaandja*).

(4) Komisjoni liikmete tegevust finantseeritakse Põllumajandusministeeriumi eelarve kaudu.

(5) Loomkatse läbiviimise loakomisjoni moodustamise korra, ülesanded ja töökorra kehtestab Vabariigi Valitsus.

(6) Loataotlust koos sellele lisatud vajalike dokumentide, loa ärakirja ja muude selle loomkatsega seotud dokumentidega säilitatakse loomkatse lõpetamisest arvates kolm aastat.

§ 46. Loomkatse läbiviijad

(1) Loomkatse läbiviija on loaomanik. Loaomanik võib kaasata loomkatse läbiviimisse asjakohase koolituse läbinud muu isiku. Loomkatse tehakse loaomaniku vastutusel.
[RT I 2008, 51, 284- jõust. 01.01.2009]

(2) Vabariigi Valitsus võib vajaduse korral kehtestada nõuded loomkatse läbiviimisse kaasatud isikule.

§ 47. Loa taotlemine

(1) Loa saamiseks esitab isik loaandjale vormikohase kirjaliku taotluse koos seal märgitud andmeid tõendavate dokumentidega. Dokumente ei tule esitada, kui need sisaldavad ametiasutusele teadaolevat informatsiooni.

(2) Loataotluses märgitakse andmed loomkatse läbiviija, kaasatud isikute, kasutada kavatsetavate katseloomade ja geneetiliselt muundatud loomade ning loomkatse läbiviimise aja kohta, põhjendatakse loomkatse läbiviimise vajadust, kasutatava loomaliigi valikut ja arvu, loetletakse ja kirjeldatakse loomadel rakendatavaid menetlusi. Loomkatse läbiviimisel geneetiliselt muundatud loomadega tuleb lisaks eelnimetatule loataotluses märkida ka teave doonori, vastuvõtja ja vanemorganismi, geneetilise muundamise, seire, kontrolli ja jäätmekäitluse kohta ning lisada erakorraliste abinõude plaan õnnetusjuhtumi korral.

(3) Loomkatse läbiviimise loataotluse vormid kehtestab Vabariigi Valitsus .

(4) Loaandjal on õigus nõuda loataotlejalt täiendavaid andmeid loomkatse läbiviimise põhjendatuse kohta või muid loa andmise otsustamiseks vajalikke andmeid või dokumente.

(5) Loomkatse läbiviimiseks geneetiliselt muundatud loomaga edastab loaandja loataotluse ja sellele lisatud dokumentide koopiid arvamuse andmiseks geneetiliselt muundatud organismide keskkonda viimise seaduse (RT I 1999, 10, 151; 2001, 23, 130; 97, 603) § -s 5 nimetatud geenitehnoloogia komisjonile. Loaandja arvestab loa andmise või loa andmisest keeldumise otsustamisel geenitehnoloogia komisjoni arvamust.

(6) Loaandja otsustab loa andmise või sellest keeldumise 90 kalendripäeva jooksul, arvates loataotluse saamisest.
[RT I 2002, 61, 375- jõust. 01.08.2002]

§ 48. Loa andmine ja kehtivus

(1) Luba antakse taotletud tingimustel ja see kehtib kuni tähtaja möödumiseni, loa kehtivuse kaotamiseni või loa kehtetuks tunnistamiseni.

(2) Luba kaotab kehtivuse füüsilisest isikust loaomaniku surma või juriidilisest isikust loaomaniku lõppemise korral.

(3) Luba tunnistatakse kehtetuks loaandja otsusega:

1) loaomaniku taotluse alusel;

2) kui järelevalve teostamisel selgub, et loa taotlemisel on esitatud valeandmeid, on rikutud loal märgitud tingimusi, käesolevat seadust või selle alusel kehtestatud õigusaktide nõudeid.

§ 49. Loa andmisest keeldumine

(1) Loaandja võib loa andmisest keelduda, kui:

1) loa taotleja või loomkatse läbiviimisse kaasatud isik ei vasta käesoleva seaduse nõuetele;

[RT I 2008, 51, 284- jõust. 01.01.2009]

2) loa taotlemisel on esitatud valeandmeid;

3) loomkatse läbiviimine ei ole põhjendatud;

4) taotluses kirjeldatud loomkatse ei vasta käesoleva seaduse nõuetele.

(2) [Kehtetu – RT I 2002, 61, 375- jõust. 01.08.2002]

§ 50. Loa tingimuste muutmine

Loa tingimuste või seal märgitud andmete muutmiseks peab loaomanik taotlema uue loa väljastamist.

§ 51. Katseloomana kasutatavate koerte, kasside ja ahviliste märgistamine

(1) Kõik katseloomadena kasutatavad koerad, kassid ja ahvilised, välja arvatud inimahvlased, tuleb enne emapiimast võõrutamist jäävalt ja kordumatult märgistada vähimat valu põhjustaval viisil.

(2) Koera, kassi või ahvilise viimisel ühest ettevõttest teise enne emapiimast võõrutamist, tuleb looma ema identifitseerimist võimaldav dokumentatsioon kuni looma märgistamiseni alles hoida.

(3) Märgistamata võõrutatud koera, kassi või ahvilise toomisel ettevõttesse tuleb ta esimesel võimalusel märgistada.

(4) Katseloomade märgistamise kohta peab ettevõtja arvestust.

(5) Märgistamise kohta peetav arvestus peab sisaldama andmeid katselooma liigi, sünniaja, vanemate ja katselooma väliste tunnuste kohta ning võimaldama teda identifitseerida.

(6) Märgistamise kohta peetava arvestuse andmeid peab ettevõtja säilitama katselooma võõrandamisest arvates kolm aastat.

9. peatükk

GENEETILISELT MUUNDATUD LOOMADE KAITSE LOOMKATSE LÄBIVIIMISEL

[RT I 2001, 93, 566- jõust. 01.01.2002]

§ 52. Geneetiliselt muundatud loom

(1) Geneetiliselt muundatud loom käesoleva seaduse tähenduses on igasugune paljunemiseks või pärilikkustegurite ülekandmiseks võimeline organism, kelle pärilikkustegureid on muudetud viisil, mis looduslikul teel ei ole võimalik ja mis on loetletud geneetiliselt muundatud organismide keskkonda viimise seaduse § -s 3.

(2) Käesolevat peatükki ei rakendata geneetiliselt muundatud loomade suhtes, keda on turustatud või keskkonda viidud kooskõlas käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud seadusega, samuti geneetiliselt muundatud mikroorganismide suhtes.

§ 53. Geneetiliselt muundatud loomaga loomkatse läbiviimise loa taotlemine

(1) Geneetiliselt muundatud loomaga loomkatse läbiviimise loa taotlemisel peab loataotleja koos taotlusega esitama loomkatse riskianalüüsi.

(2) Loomkatse riskianalüüs peab sisaldama geneetiliselt muundatud loomaga loomkatse läbiviimisel tekkida võivaid ohte, nende tagajärgi ja riski vähendamise tegevuskava.

(3) Nõuded loomkatse riskianalüüsi koostamise kohta ja riskianalüüsis nõutavad andmed [kehtestab Vabariigi Valitsus või tema volitatud minister määrusega](#).

§ 54. Geneetiliselt muundatud loomaga loomkatse läbiviimisest teavitamine

(1) Loomkatse läbiviija on kohustatud loaandjat viivitamatult teavitama järgmistest geneetiliselt muundatud loomaga loomkatse läbiviimise käigus ilmnenuid asjaoludest:

- 1) õnnetusjuhtumid;
- 2) loataotluse läbivaatamise ajal teatavaks saanud andmed kasutatavate ruumide või geneetiliselt muundatud loomade ohtlikkuse kohta;
- 3) pärast loa andmist teatavaks saanud andmed kasutatavate ruumide või geneetiliselt muundatud loomade ohtlikkuse kohta;
- 4) kavatsus kasutada geneetiliselt muundatud loomi taotletust erineval viisil.

(2) Käesoleva paragrahvi lõikes 1 loetletud asjaolude ilmnemisel peab loomkatse läbiviija viivitamatult esitama uue loataotluse ja viima katsetingimused vastavusse uute nõudmistega.

(3) Käesoleva paragrahvi lõike 1 punktides 2 ja 3 sätestatud asjaolude ilmnemisel tuleb peatada loa taotlemise menetlus uue loataotluse esitamiseni või loomkatse läbiviimine uue loa andmiseni.

§ 55. Avalikkuse teavitamine

(1) Geneetiliselt muundatud loomaga loomkatse läbiviimise loa andmisest teatab loaandja ametlikus väljaandes Ametlikud Teadaanded.

(2) Vajaduse korral võib loaandja geneetiliselt muundatud loomaga loomkatse läbiviimiseks loa anda avatud menetluse korras, tehes seda kooskõlas andmete konfidentsiaalsuse nõudega ja vastavalt geneetiliselt muundatud organismide keskkonda viimise seaduse § -le 10.

[RT I 2002, 61, 375- jõust. 01.08.2002]

§ 56. Ettevaatusabinõud

Loomkatse läbiviija peab enne geneetiliselt muundatud loomaga loomkatse läbiviimist ja selleks ettenähtud ruumide kasutamist:

1) koostama erakorraliste abinõude plaani inimeste ja keskkonna kaitseks õnnetusjuhtumi korral ning esitama selle kohalikule päästkeskusele;

[RT I 2010, 29, 151- jõust. 20.06.2010]

2) teavitama potentsiaalselt ohustatud isikuid vajalikul viisil ohutusmeetmetest ja õigest käitumisest õnnetusjuhtumi korral. Seda teavet peab loomkatse läbiviija sobivate ajavahemike järel ajakohastama ning avalikkusele kättesaadavaks tegema.

§ 57. Õnnetusjuhtum

(1) Õnnetusjuhtum on geneetiliselt muundatud loomade märkimisväärse ulatusega ja ettekatsemata lahtipääsemine loomkatse käigus, mis võib olla ohtlik inimeste tervisele ja keskkonnale.

(2) Loomkatse läbiviija peab õnnetusjuhtumi korral kohe teavitama loaandjat ja esitama alljärgneva teabe:

1) õnnetusjuhtumi asjaolud;

2) õnnetusjuhtumiga seotud geneetiliselt muundatud loomade identiteet ja hulk;

3) mis tahes muu teave, mis aitab määratleda õnnetusjuhtumi mõju inimeste tervisele ja keskkonnale;

4) rakendatud abinõud.

(3) Käesoleva paragrahvi lõikes 2 nimetatud teabe saamise korral on loaandja kohustatud:

1) tagama kõigi vajalike abinõude rakendamise;

2) koguma võimaluste piires õnnetuse täielikuks analüüsiks vajalikku teavet ja andma vajaduse korral soovitusi samasuguste õnnetusjuhtumite vältimiseks ja nende mõjude vähendamiseks tulevikus.

(4) Loomkatse läbiviija peab kõrvaldama geneetiliselt muundatud looma keskkonnast ja likvideerima selle looma keskkonda sattumisega põhjustatud keskkonnakahjustuse.

(5) Kui loomkatse läbiviija ei kõrvalda geneetiliselt muundatud looma keskkonnast ega likvideeri selle looma keskkonda sattumisega põhjustatud keskkonnakahjustust, teeb seda järelevalveasutus. Keskkonnakahjustuse likvideerijal on õigus nõuda likvideerimisega kaasnenud mõistlike kulutuste hüvitamist loomkatse läbiviijalt.

(6) Keskkonnakahjustuse likvideerimise tulemuslikkuse hindamist korraldab loaandja kahjustuse põhjustaja kulul.

(7) Loaandja peab õnnetusjuhtumid dokumenteerima. Andmed õnnetusjuhtumite kohta tuleb säilitada loomkatse läbiviimise taotluse materjalide juures vastavalt käesoleva seaduse § 45 lõikele 6.

§ 58. Geneetiliselt muundatud loomadega läbiviidavate katsete piiramine

(1) Loaandja võib ajutiselt piirata või keelata loomkatsete läbiviimise geneetiliselt muundatud loomadega, kui on kindlaid tõendeid, et need ohustavad inimeste tervist või keskkonda.

(2) Kui loaandja saab pärast loa andmist teada, et loomkatse läbiviimisel ei täideta või ei täideta nõuetekohaselt loa kehtestatud tingimusi, võib loaandja nõuda loomkatse läbiviijalt katsetingimuste muutmist, katse peatamist või lõpetamist.

§ 59. Andmete konfidentsiaalsus

Geneetiliselt muundatud loomaga loomkatse läbiviimise taotleja võib lootaotluses teha põhjendatud ettepaneku käsitleda esitatud andmeid konfidentsiaalsena vastavalt geneetiliselt muundatud organismide keskkonda viimise seaduse § -le 23.

10. peatükk RIIKLIK JÄRELEVALVE

§ 60. Järelevalveasutused

Riiklikku järelevalvet käesoleva seaduse ja selle alusel kehtestatud nõuete täitmise üle teostavad Veterinaar- ja Toiduamet, Keskkonnainspeksioon ning politseiasutus.

[RT I 2009, 62, 405- jõust. 01.01.2010]

§ 61. Riikliku järelevalve teostamine

(1) Paragrahvis 60 sätestatud järelevalveasutuste järelevalveametnikud teostavad oma pädevuse piires riiklikku järelevalvet isikute tegevuse üle, kes on kohustatud täitma loomakaitse nõudeid.

(2) Oma ülesandeid täites teevad järelevalveametnikud koostööd teiste täidesaatva riigivõimu asutustega.

§ 62. Järelevalveametniku ettekirjutus

(1) Õiguserikkumise avastamisel teeb järelevalveametnik ettekirjutuse, millega:

1) juhib tähelepanu õiguserikkumisele;

2) esitab nõude õiguserikkumise lõpetamiseks;

3) kohustab tegema vajalikke toiminguid õiguserikkumise lõpetamiseks ja edasiste õiguserikkumiste ärahoidmiseks.

(2) Ettekirjutuses määrab järelevalveametnik selle täitmise tähtaja. Järelevalveametnik toimetab ettekirjutuse isikule või tema esindajale kätte posti teel väljastusteatega või annab kätte allkirja vastu.

(3) Käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud ettekirjutuse täitmata jätmise korral võib järelevalveasutus rakendada asendustäitmist või sunniraha asendustäitmise ja sunniraha seaduses sätestatud korras. Sunniraha ülemäär on 10 000 krooni.

(4) Asendustäitmise rakendamise korral on järelevalveasutusel või tema ülesandel asendustäitmist korraldaval kolmandal isikul õigus siseneda asendustäitmise adressaadi territooriumile ja ehitisse, kasutada asendustäitmise rakendamiseks vajalike toimingute tegemisel adressaadi vara ning vajaduse korral kasutada oma õiguste teostamiseks politsei abi.

[RT I 2005, 61, 477- jõust. 01.12.2005]

§ 63. [Kehtetu – RT I 2002, 61, 375- jõust. 01.08.2002]

§ 64. Looma äravõtmine

(1) Järelevalveametniku ettekirjutuse korduva täitmata jätmise, mittenouetekohase täitmise või käesoleva seaduse nõuete olulise rikkumise korral on järelevalveametnikul õigus loom omanikult ära võtta, kui looma jätmine omaniku juurde ohustab looma tervist või elu.

(2) Loomaomanikult äravõetud looma annab järelevalveametnik üle kohaliku omavalitsuse üksusele, kes rakendab looma pidamiseks asendustäitmist asendustäitmise ja sunniraha seaduses sätestatud korras.

(3) Loomaomanik, kellelt loom on käesoleva paragrahvi lõike 1 kohaselt ära võetud, peab looma kas võõrandama või korraldama looma tapmise või hukkamise järelevalveametniku ettekirjutusega määratud tähtpäevaks, viisil ja tingimustel.

(4) Kui loom ei ole määratud tähtpäevaks võõrandatud, tapetud või hukatud, korraldab looma võõrandamise, tapmise või hukkamise järelevalveasutus asendustäitmise ja sunniraha seaduses sätestatud korras.

(5) Käesoleva paragrahvi lõikes 4 nimetatud juhul looma võõrandamisest, tapmisest või hukkamisest saadud tulust kaetakse kohaliku omavalitsuse üksuse kantud asendustäitmise kulud ning ülejäänud tulu kuulub loomaomanikule, kellelt loom on ära võetud.

(6) Kui kohaliku omavalitsuse üksusele antakse riigieelarve seaduse § 40¹ lõike 2 alusel kehtestatud tingimustel ja korras laenu äravõetud looma pidamise korraldamiseks ja seoses sellega on ületatud eelarveaastal valla- ja linnaeelarve seaduse § 8 lõike 1 alusel kehtestatud kohustuste võtmise mahtu, siis ei kohaldata riigieelarve seaduse § 9 lõikes 4 sätestatud võimalust vähendada kohaliku omavalitsuse üksusele eelarvete tasandusfondist tehtavaid väljamakseid.

[RT I 2005, 61, 477- jõust. 01.12.2005]

§ 64¹. Looma äravõtmise eritingimused seoses juriidilisest isikust loomaomaniku suhtes algatatud pankrotimenetlusega

Kui järelevalveametnik on käesoleva seaduse § 64 lõike 1 alusel võtnud looma ära juriidilisest isikust loomaomanikult ning kui enne looma võõrandamist, tapmist või hukkamist on pankrotiseaduse § 15 lõike 1 alusel algatatud selle loomaomaniku suhtes pankrotimenetlus, loetakse looma äravõtmise põhjused äralangenuks ning järelevalveametnik tagastab äravõetud looma omanikule.

[RT I 2005, 61, 477- jõust. 01.12.2005]

§ 65. Loomapidamise õiguse äravõtmine

(1) Loomapidamise õiguse äravõtmine on kohtu mõistetud lisakaristus looma suhtes lubamatu teo toimepanemise eest, mille sisuks on keeld pidada kindlaksmääratud aja jooksul mis tahes looma või teatud loomaliiki kuuluvat looma.

[RT I 2007, 23, 119- jõust. 02.01.2008]

(2)–(3)

[Kehtetud – RT I 2005, 61, 477- jõust. 01.12.2005]

(4) Registreerimisele kuuluva põllumajanduslooma pidamise õiguse äravõtmise kohtuotsuse ärakirja saadab kohus põllumajandusloomade registrisse kohtuotsuse jõustumisest arvates viie tööpäeva jooksul.

[RT I 2007, 23, 119- jõust. 02.01.2008]

§ 66. [Kehtetu – RT I 2007, 23, 119- jõust. 02.01.2008]

11. peatükk VASTUTUS

§ 66¹. Loomapidamisnõuete rikkumine

(1) Loomapidamisnõuete rikkumise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 200 trahviühikut.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahatrahviga kuni 50 000 krooni.

§ 66². Looma suhtes lubamatu teo toimepanemine

(1) Looma suhtes lubamatu teo toimepanemise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 200 trahviühikut.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahatrahviga kuni 50 000 krooni.

(3) Kohus võib kohaldada käesolevas paragrahvis sätestatud süüteo eest lisakaristusena loomapidamise õiguse äravõtmist kuni kolme aastani.

[RT I 2007, 23, 119- jõust. 02.01.2008]

§ 66³. [Kehtetu – RT I 2004, 38, 257- jõust. 01.05.2004]

§ 66⁴. Loomade võistluse, looma avaliku näitamise ja loomaga tehtava tehingu kohta esitatavate nõuete rikkumine

(1) Loomade võistluse, looma avaliku näitamise ja loomaga tehtava tehingu kohta esitatavate nõuete rikkumise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 200 trahviühikut.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahatrahviga kuni 50 000 krooni.

[RT I 2008, 51, 284- jõust. 01.01.2009]

§ 66⁵. Looma vedamise kohta esitatavate nõuete rikkumine

(1) Looma vedamise kohta esitatavate nõuete rikkumise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 200 trahviühikut.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahatrahviga kuni 50 000 krooni.

[RT I 2002, 63, 387- jõust. 01.09.2002]

§ 66⁶. Looma tapmise või hukkamise kohta esitatavate nõuete rikkumine

(1) Looma tapmise või hukkamise kohta esitatavate nõuete rikkumise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 200 trahviühikut.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahatrahviga kuni 50 000 krooni.

[RT I 2005, 61, 477- jõust. 01.12.2005]

§ 66⁷. Looma ravimise ja muu veterinaarse menetluse nõuete rikkumine

(1) Looma ravimise või muu veterinaarse menetluse nõuete rikkumise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 200 trahviühikut.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahatrahviga kuni 50 000 krooni.
[RT I 2002, 63, 387- jõust. 01.09.2002]

§ 66⁸. Loomkatse loata tegemine või loomkatse tegemise nõuete rikkumine

(1) Loomkatse loata tegemise või loomkatse tegemise nõuete rikkumise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 200 trahviühikut.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahatrahviga kuni 50 000 krooni.
[RT I 2002, 63, 387- jõust. 01.09.2002]

§ 66⁹. [Kehtetu – RT I 2005, 61, 477- jõust. 01.12.2005]

§ 66¹⁰. Loomapidamise õiguseta isiku toimingud

(1) Mis tahes looma või teatud loomaliiki kuuluva looma pidamise eest isiku poolt, kellelt on sellise looma pidamise õigus ära võetud, – karistatakse rahatrahviga kuni 200 trahviühikut.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahatrahviga kuni 50 000 krooni.
[RT I 2005, 61, 477- jõust. 01.12.2005]

§ 66¹¹. Menetlus

(1) Käesoleva seaduse §-des 66¹–66¹⁰ sätestatud väärtegadele kohaldatakse karistusseadustiku üldosa ja vääртеomenetluse seadustiku sätteid.

(2) Käesoleva seaduse §-des 66¹–66¹⁰ sätestatud väärtegade kohtuväline menetleja on:
1) Keskkonnainspeksioon;
2) Veterinaar- ja Toiduamet;
3) politseiasutus.
[RT I 2009, 62, 405- jõust. 01.01.2010]

(3) Käesoleva seaduse §-s 66² sätestatud väärtegu arutab kohus, kui vääртеoasja arutades on vaja otsustada loomapidamise õiguse äravõtmine.
[RT I 2007, 23, 119- jõust. 02.01.2008]

§ 67–76. [Kehtetud – RT I 2002, 63, 387- jõust. 01.09.2002]

12. peatükk RAKENDUSSÄTTED

§ 77–81. [Käesolevast tekstist välja jäetud.]

§ 81¹. Üleminekusätted

(1) Loomapidajad, kes tegutsevad 2002. aasta 1. juulil, peavad täitma käesoleva seaduse § 3 lõike 4 alusel kehtestatud loomapidamisnõudeid alates 2003. aasta 1. jaanuarist, kui nendes ei ole teatud nõuete täitmiseks ette nähtud hilisemat tähtpäeva.

(2) Käesoleva seaduse jõustumise ajal tegutsev loomaaed peab omama loomaia tegevusluba alates 2003. aasta 1. jaanuarist.

(3) Käesoleva seaduse § 27 lõikes 5 sätestatud keeldu kohaldatakse pärast 2006. aasta 1. jaanuari sündinud koerte suhtes.

(4) Enne 2008. aasta 2. jaanuari kohtumenetlusse võetud loomapidamise õiguse äravõtmise asjad lahendatakse seni kehtinud alustel ja korras.
[RT I 2007, 23, 119- jõust. 02.01.2008]

§ 82. Seaduse jõustumine

(1) Käesolev seadus jõustub 2001. aasta 1. juulil, välja arvatud § 22 lõiked 1-3 ja 7, mis jõustuvad 2002. aasta 1. jaanuaril, 8. ja 9. peatükk, mis jõustuvad 2002. aasta 1. juulil ning § 11 lõige 1, mis jõustub 2003. aasta 1. jaanuaril.

(2) Käesoleva seaduse § 3 lõike 4 alusel kehtestatud loomapidamisnõuded jõustuvad 2002. aasta 1. juulil.
[RT I 2001, 93, 566- jõust. 01.01.2002]

¹nõukogu direktiiv 86/609/EMÜ katseteks ja muudel teaduslikel eesmärkidel kasutatavate loomade kaitsega seotud liikmesriikide õigus- ja haldusnormide ühtlustamise kohta (EÜT L 358, 18.12.1986, lk 1–28), muudetud direktiiviga 2003/65/EÜ (ELT L 230, 16.09.2003, lk 32–33); nõukogu direktiiv 91/628/EMÜ, mis käsitleb loomade kaitset vedamise ajal (EÜT L 340, 11.12.1991, lk 17–27), muudetud direktiiviga 95/29/EÜ (EÜT L 148, 30.06.1995, lk 52–63); nõukogu direktiiv 91/629/EMÜ, milles sätestatakse vasikate kaitse miinimumnõuded (EÜT L 340, 11.12.1991, lk 28–32), muudetud direktiiviga 97/2/EÜ (EÜT L 025, 28.01.1997, lk 24–25); nõukogu direktiiv 91/630/EMÜ, milles sätestatakse sigade kaitse miinimumnõuded (EÜT L 340, 11.12.1991, lk 33–38), muudetud direktiividega 2001/88/EÜ (EÜT L 316, 01.12.2001, lk 1–4) ja 2001/93/EÜ (EÜT L 316, 01.12.2001, lk 36–38); nõukogu direktiiv 93/119/EÜ loomade kaitse kohta tapmisel või surmamisel (EÜT L 340, 31.12.1993, lk 21–34); nõukogu direktiiv 98/58/EÜ, mis käsitleb põllumajandusloomade kaitset (EÜT L 221, 08.08.1998, lk 23–27); nõukogu direktiiv 1999/74/EÜ, millega sätestatakse munakanade kaitse miinimumnõuded (EÜT L 203, 03.08.1999, lk 53–57);

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2008/112/EÜ, millega muudetakse nõukogu direktiive 76/768/EMÜ, 88/378/EMÜ ja 1999/13/EÜ ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiive 2000/53/EÜ, 2002/96/EÜ ja 2004/42/EÜ, et kohendada neid määrusega (EÜ) nr 1272/2008, mis käsitleb ainete ja segude klassifitseerimist, märgistamist ja pakendamist (ELT L 345, 23.12.2008, lk 68–74).
[RT I 2010, 34, 183- jõust. 23.06.2010]